

7. Зимняя И.А. Психология обучения неродному языку. – М.: Русский язык, 1989. – 221с.
8. Кругликов В.Н. Активное обучение в техническом вузе: теория, технология, практика. – Санкт-Петербург, 1998. – 308с.
9. Постернак Н.О. Освітні технології у вищих навчальних закладах освіти.// Безпека життєдіяльності. – №8 – 2005. – с.23.
10. Прадід Ю.Ф. Українське ділове мовлення: Навчальний посібник. – Сімферополь, – 2003. – 204с.

М. Ю. Мартиненко, К. В. Пашивікіна

МОТИВАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

В статтє рассматриваются основне аспекты и показатели профессиональной мотивации самостоятельной учебной деятельности студентов высших технических учебных заведений. Определена роль преподавателя в процессе самостоятельной работы студентов.

Ключевые слова: самостоятельная работа, мотивация, готовность к профессиональной деятельности.

The main aspects and points of professional motivation of the technical university students' self-work are determined in this article. The lecturer's functions within students' self-work are defined.

Key words: self-work, motivation, readiness for professional activity.

Сучасна дидактика вищої професійної освіти повинна адекватно реагувати на соціальне замовлення, впроваджувати інноваційні моделі підготовки фахівців, впливаючи безпосередньо на результат – формування творчої особистості фахівця.

У цьому контексті вирішальне значення має запровадження моделі організації самостійної навчальної діяльності студентів, що поєднує в собі мотивацію регулярної активної самостійної роботи студентів, яка формує особистість фахівця, здатного самостійно і творчо працювати в нових професійних умовах з урахуванням технічного і економічного розвитку України.

Самостійна навчальна діяльність має свою структуру. Вона включає такі основні компоненти: 1) мотивацію; 2) навчальні задачі у певних ситуаціях у формі завдання; 3) навчальні дії; 4) контроль, що переходить у самоконтроль; 5) оцінку, що переходить у самооцінку. Кожному із цих компонентів притаманні свої особливості.

В рамках самостійної навчальної діяльності студентів у системі вищої технічної освіти під професійною мотивацією розуміють сукупність чинників і процесів, що відбиваються у свідомості, спонукають і направляють особистість до вивчення майбутньої професійної діяльності.

При цьому під мотивами професійної діяльності розуміється усвідомлення предметів актуальних потреб особистості (одержання вищої освіти, саморозвиток, самопізнання, професійний розвиток, підвищення соціального статусу тощо), що задовольняються за допомогою виконання навчальних задач і спонукають до вивчення майбутньої професійної діяльності.

Психологічна та педагогічна стратегії сучасної системи вищої освіти полягає в тому, щоб забезпечити: посилення професійної мотивації і професійної діяльності майбутнього фахівця, стимулювання творчого потенціалу, розвиток інтелектуальних, емоційних, вольових і духовних якостей, диференціацію “Я - концепції”, поглиблене осмислення і переосмислення їм вітчизняного і зарубіжного досвіду, його творче перетворення й адаптацію до нових умов. Це дає нам підставу зробити висновок, що проблема дослідження та формування професійної мотивації особистості студента є актуальною і вимагає певної уваги щодо її змісту для ефективного застосування в процес самостійної навчальної діяльності студенті вищих технічних закладів навчання.

Тому об'єктом дослідження цієї статті є мотивація навчання, а предметом – умови й засоби її реалізації в процесі самостійної навчальної діяльності студентів вищих технічних навчальних закладів та роль викладача в цьому процесі. Головним завданням даної роботи є: на основі аналізу наукової літератури та стану досліджуваної проблеми в теорії та на практиці визначити зміст мотивації та основні чинники, які впливають на формування професійної мотивації.

Мотивація – це сукупність найрізноманітніших збудників (потреби, мотивів, почуттів, бажань, інтересів та ін.). Це те, що визначає, стимулює, спонукає людину до виконання будь-якої дії, уведеної в діяльність, визначену цією мотивацією. Поняття мотивація “виступає тим складним механізмом співвіднесення особистістю зовнішніх і внутрішніх факторів поведінки, який визначає виникнення, спрямування, а також способи здійснення конкретних форм діяльності” [2 С.148].

Поведінка діяльності людини, зокрема студента, визначається одночасно декількома збудниками, які раз у раз домінують. Тому говорять про полімотивованість поведінки, навчальної діяльності, про динаміку мотивації. “...Мотивація учіння складається із ряду спонук (потреби і суть навчання для студентів, його мотиви, емоції, інтереси). Тому становлення мотивації є не просто зростанням позитивного чи посиленням негативного ставлення до навчання, воно характеризується наявністю ускладненої структури мотиваційної сфери, наявністю в ній спонук, появою нових, більш зрілих, інколи протирічних відношень” [2 С.14]. Відповідно, перед викладачем стоїть складне завдання визначити не лише домінуючу спонуку (мотив), але і врахувати всю структуру мотиваційної сфери студента в загальній структурі його навчальної діяльності. Один із провідних дослідників навчальної мотивації В.Апельт

називає такі її види: соціальні, пізнавальні, комунікативні, самореалізації (само актуалізації), мотиви, створені викладачем відносно навчання [7].

Розглядаючи цю сферу А.К.Маркова підкреслює ієрархічність будови. Так, до неї належать: потреба в навчанні, суть навчання, мотив учіння, мета, емоції, ставлення та інтерес. Інтерес визначається “як наслідок, як один із інтегральних проявів складних процесів мотиваційної сфери”, і тут важлива диференціація видів інтересу і ставлення студента до навчання. Інтерес, на думку А.К.Маркової, може бути широким, спланованим, результативним, процесуально-змістовим, навчально-пізнавальним, реформуючим і на вищому рівні перетворюючим інтересом. Ці “види” інтересу можуть співвідноситися з визначеними в дослідженні Н.М.Симонової мотиваційними орієнтаціями. Авторами були виявлені чотири мотиваційні орієнтації (на процес, результат, оцінку викладача і на “запобігання неприємностей”). Поряд з іншими компонентами навчальної мотивації, вони великою мірою визначають напрямки і зміст навчальної діяльності. Авторами встановлено позитивний зв'язок мотиваційних орієнтацій з успішністю студентів. Найтісніше пов'язані з успішністю виявилися орієнтації на процес і на результат, менш тісно – орієнтація “на оцінку викладача”. Зв'язок орієнтації “на запобігання неприємностей” з успішністю слабкий.

Самостійна навчальна діяльність мотивується передовсім внутрішнім мотивом, коли пізнавальна потреба “стикається” з предметом діяльності – виробленням узагальненого способу дії – і “опредмечується” в ньому. У той же час вона може спонукатися і різноманітними зовнішніми мотивами – самоутвердження, обов'язку, необхідності, досягнення та ін. Так, на матеріалі дослідження навчальної діяльності студентів було показано, що серед соціогенних, зовнішніх потреб найбільший вплив виявила потреба в досягненні, значення якої полягає у “прагненні людини до покращення результатів своєї діяльності”. Задоволення людини навчанням значною мірою залежить від рівня задоволення цієї потреби. Вона примушує того, кого навчають, більше концентруватися на навчанні і в той же час підвищує його соціальну активність. Суттєвий, але неоднозначний вплив на навчання має потреба у спілкуванні і домінуванні. Проте для організації навчальної діяльності найбільший інтерес складають мотиви інтелектуально-пізнавального плану. Ці мотиви усвідомлені, зрозумілі, реально діючі. Вони усвідомлюються людиною як прагнення до знань, необхідність (потреба) у засвоєнні цих знань, як бажання до розширення світогляду, поглиблення, систематизації знань. Це саме та група мотивів, яка співвідноситься з суто людською, інтелектуальною потребою, що характеризується, на думку Л.І.Божович, позитивним і емоційним потоком та ненаситністю. Скерований подібними мотивами, не зважаючи на втому, час, протестуючи іншим збудникам і факторам, що відволікають, студент наполегливо і зацікавлено працює над навчальним матеріалом, точніше над вирішенням навчальних завдань. За цих умов “найбільший

вплив на академічні успіхи має пізнавальна потреба у поєднанні з високою потребою в досягненнях” [4 С.17].

Інтерес для аналізу мотиваційної сфери студентів викликає і характеристика їх ставлення до навчання. А.К.Маркова визначає три етапи такого ставлення: негативне, нейтральне і позитивне. Автор чітко диференціює останній тип на основі характеру задіяності студентів у навчальному процесі. Знання трьох видів диференційованого позитивного ставлення дуже важливе для управління навчальною діяльністю. Це такі види: “а) позитивне, наявне, активне, ... що означає готовність включитися в учіння, ... б) позитивне, активне, пізнавальне, в) ...позитивне, активне, особистісно-пристрасне, що вказує на включення студента як суб’єкта спілкування, як особистості і члена суспільства ...” [2 С.17.]. Іншими словами, мотиваційна сфера студента як суб’єкта навчальної діяльності або його мотивація не лише багатоконпонентна, а й неоднорідна та різнорівнева. Це ще раз переконує в надзвичайній складності не тільки її формування, але й урахування адекватного аналізу.

Дослідниками також відзначається зв’язок рівня розумового розвитку і розвитку, формування мотиваційної сфери, мотивації студентів. М.В. Матюхіна відзначила, що в процесі психічного розвитку молодшого школяра розвивається і його мотивація. “Високий вихідний рівень розумового розвитку виступає, з одного боку, найважливішою умовою реалізації вихідного рівня мотивації дитини, з іншого – ...формування позитивної мотивації у процесі навчальної діяльності” [3 С.27]. За цих умов устанавлюється пряма залежність між високим рівнем розумового розвитку та “позитивними мотиваційними тенденціями” і навпаки, а також між мотивацією та успішністю навчання з високою і середньою мотивацією.

Встановлено також надзвичайно важливе для організації навчальної самостійної діяльності положення про можливість формування мотивації через цілеспрямованість навчальної самостійної діяльності. У виконаних під керівництвом А.К.Маркової дослідженнях Т.І.Лях [1] і О.А.Чувалової [5] наголошується, що особистісно-значущий смислоутворюючий мотив може бути сформованим, і що цей процес реалізовується в послідовності становлення його характеристик. “Спочатку навчально-пізнавальний мотив починає діяти, далі стає домінуючим і набуває самостійності і лише потім усвідомлюється” [6 С. 20].

Отже, основною умовою мотивації є правильна організація, становлення самої самостійної навчальної діяльності. При цьому саме “діяння”, як показала О.А.Чувалова, краще формується за умови, коли діяльність спрямована на “спосіб” її виконання, а не на її результат, і по-різному проявляється у вікових групах залежно від характеру навчальної ситуації, контролю. Так, ...“чим молодший студент, тим є тіснішою залежність від характеру навчальної ситуації, жорсткості контролю вчителя. Чим молодший студент, тим тісніша залежність формування діяння як першого ступеня навчально-

пізнавального мотиву від обов'язковості ситуації і контролю присутнього викладача" [6].

Викладач бере участь у самостійній діяльності студентів через створення ним мотивів для спонукання студента до самостійної роботи. Під мотивами розуміємо фактори, які діють у навчальному процесі та впливають як на навчальну діяльність, так і на результати навчання. При визначенні мотивів самостійної роботи необхідно враховувати, що до результату відносяться продукти діяльності, отриманий досвід, стан особистості з її внутрішньою потребою до розвитку самостійності. Ще у дослідженнях 80–90-х років підкреслюється особливе місце викладача в процесі навчання. П. І. Підкасистий в 1986 р. визнає зміну цілей діяльності викладача, кажучи про особливості навчального процесу у ВНЗ [177]: "У самому процесі вдосконалення освіти акцент діяльності викладача все більше зміщується з розробки нових методів і форм активізації власної діяльності на стимуляцію (мотивацію) активності студента".

Ми приєднуємося до думки В. М. Вергасова про те, що нова, специфічна роль викладача полягає в тому, щоб активізувати самостійну розумову діяльність студентів, змусити допитливий розум студента діяти, набуваючи знання, але примушувати не насильством, а інтересом, збудженням допитливості.

Ми також вважаємо, що головна задача викладача як керівника полягає в тому, щоб збудити у студентів інтерес до оволодіння певним знанням, підготувати всю необхідну інформацію про предмет вивчення та його роль у професійній діяльності студента, забезпечити його навчально-методичними засобами і допомогти кожному організувати свою навчально-пізнавальну діяльність найраціональнішим для нього чином, забезпечити дійовий і своєчасний контроль за просуванням тих, що навчаються, від незнання до знання. Отже, необхідна переорієнтація процесу викладання з методики повідомлення знань на методику керівництва і організації самостійною пізнавальною діяльністю студентів. Викладання має виконувати посередницьку мотиваційну функцію.

Самостійна робота може здійснюватись як опосередковано, за допомогою використання методичних вказівок, так і безпосередньо під контролем викладача, шляхом проведення консультацій, бесід, колоквиумів. Можна говорити про два види самостійної роботи студентів: аудиторна самостійна робота, що здійснюється під безпосереднім керівництвом викладача на лекціях та лабораторних заняттях, і позааудиторна самостійна робота студентів при їх підготовці до занять, написанні рефератів, курсових і дипломних робіт.

Здійснюючи безпосереднє керівництво самостійною роботою студентів, педагог мотивує їх самостійну роботу шляхом висунення і пояснення навчальних вимог і розвиток пізнавального інтересу при безпосередньому спіл-

куванні зі студентами (стимулювання); організовує контроль (результати, якого можуть слугувати стимулами-мотивами для подальшої самостійної навчальної діяльності) за самостійною роботою студентів і враховує її результати при оцінюванні знань, умінь, навичок; корегує мотивацію, стимулювання, планування, організацію і контроль самостійної роботи студентів в ході аудиторних занять.

Здійснюючи опосередковане керівництво самостійною роботою, викладач мотивує, позааудиторну самостійну роботу за допомогою методичного забезпечення; урізноманітнює самоконтроль виконання завдань; корегує мотивацію, стимулювання, планування, організацію і контроль самостійної роботи студентів шляхом добору методичного забезпечення.

Професійна мотивація виступає як внутрішній рушійний чинник розвитку професіоналізму й особистості, тому що тільки на основі її високого рівня формування можливий ефективний розвиток професійної освіченості й культури особистості.

На основі вищезазначеного теоретичного, а також практичного дослідження мотивації самостійної навчальної діяльності студентів було виявлено, що на формування професійної мотивації особистості студента вищого технічного навчального закладу впливають:

- навчальне середовище: фізичні умови самостійної праці (оптимальний для самостійних занять рівень шуму, температура, освітленість тощо), гігієнічні умови, методична та матеріально-технічна база забезпеченості самостійного навчального процесу (підручники, наукова література, навчально-методичні видання, комп'ютерне, технічне оснащення);
- заохочення: винагороди (словесні або у вигляді оцінок та додаткових балів) за результатами самостійного навчання студента;
- соціальне сприйняття: відчуття своєї необхідності для товаришів і викладачів, повага, визнання і схвалення результатів їх самостійної навчальної діяльності; здоровий морально-психологічний клімат в університеті;
- особистісне зростання: можливість для розширення свого навчально-професійного світогляду (факультативи, спецкурси, участь у наукових конференціях, семінарах; підготовка до практичних занять з обраного фаху на підприємстві, в установі); створення перспектив подальшої освіти з обраної професії; ріст відповідальності і впливу; можливість експериментування, творчості, самовиявлення (участь у науково-дослідній роботі, у реалізації інноваційних проєктів);
- приєднаність і особистісна значимість: інформованість про справи, плани, перспективи університету, зацікавленість у особистісному розвитку кожного студенту (планування й організація адміністрацією, колективом викладачів самостійної, наукової-дослідницької діяльності, створення консультування); інтерес і урахування адміністрацією думок студентів;

- інтерес і прагнення до знань: методично правильно організована аудиторна та позааудиторна практична та самостійна навчальна діяльність (використання сучасних форм і методів навчання, постановка навчальних, складних нестандартних задач і цілей, написання рефератів, курсових, творчих робіт та ін.), змагання в навчальній діяльності (атестація, сесія, конкурси тощо).

По суті, завдання вищого навчального закладу полягають в управлінні перерахованими чинниками, які впливають на формування мотивації навчальної діяльності студента взагалі, і самостійної навчальної діяльності зокрема, у забезпечені необхідних умов для всебічного професійного розвитку особистості, а також у підготовці ефективної адаптації майбутніх фахівців до їх майбутньої професійної діяльності.

У цілому дослідження навчальної мотивації студентів показують недостатній рівень її стихійної сформованості, принципову можливість цілеспрямованого ступінчатого розвитку (враховуючи особливості віку), з переважною орієнтацією студентів на способи виконання діяльності, але не на результат.

Література

1. Лях Т. И. Формирование у школьников личностно значимого учебно-познавательного мотива: Автореф. дис. ... канд. психол. наук. 19.00.07. – М., 1984. – 27 с.
2. Маркова А. К. Формирование интереса к учению у школьников. – М.: Педагогика, 1986. – 196 с. С.148
3. Матюхина М. В. Мотивация учения младших школьников: Автореф. дис. д-ра пед. наук. 13.00.01. – М., 1986. – 39 с.
4. Орлов Ю. М. Потребностно-мотивационные факторы эффективности учебной деятельности студентов вуза: Автореф. дис. д-ра пед. наук. 13.00.01. – М., 1984. – 38 с.
5. Таран Ю. Н., Башкиров В. А., Яковлев Ю. М. Выбор рациональных форм организации самостоятельной работы студентов по результатам анкетирования // Материалы Всесоюзной науч.-метод. конф. «Совершенствование планирования и организации СРС». – Мн., 1998. – С. 21 – 24.
6. Чувалова О. А. Формирование действенности мотивации учения школьников: Автореф. дис. канд. психол. наук. 19.00.07. – М., 1986. – 25 с.
7. Юдин Э. Г. Системный подход и принципы деятельности. – М.: Наука, 1978. – 391 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

В статті представлені результати дослідження гуманістичного виховання студентів технічних університетів.

Ключевые слова: гуманістичне виховання, гуманістично спрямована особистість, емпатія, доброземність.

The results of investigation of technical students' humanistic upbringing are discovered in the article.

Key words: humanistic upbringing, humanistic personality, empathy, goodwill.

Згідно з Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», концепцією гуманітаризації вищої освіти та іншими офіційними нормативно-правовими документами України вищі навчальні заклади сьогодні повинні готувати висококласних, конкурентоспроможних фахівців різних галузей, приділяючи належну увагу формуванню гуманістично спрямованої особистості сучасної молоді людини.

Питання методології і теорії гуманістично орієнтованої освіти висвітлено в роботах А.Капської, І.Кузнецової, Н.Ничкало, Г.Пустовіт, М.Романенко, М.Стельмаховича, Б.Ступарика, О.Сухомлинської та ін.; значний внесок у розробку гуманістичних ідей розвитку особистості зроблено Ш.Амонашвілі, І.Бехом, І.Зязюном, В.Кременем, Л.Сідневим, Г.Тарасенко та ін.; ідеї теорії і практики гуманістичного виховання студентів вищих навчальних закладів закладено у працях Є.Барбіної, Р.Беланової, Л.Бобко, Г.Дашутіна, О.Корольчук, П.Кравчук, М.Повночового, Л.Сохань та ін. Незважаючи на значну кількість досліджень з питань гуманізації освіти і виховання, проблема гуманістичного виховання студентів технічних університетів ще не стала предметом спеціальних досліджень вітчизняної педагогічної науки.

Метою нашого дослідження є виявлення стану гуманістичного виховання студентів технічних університетів.

Відповідно до мети поставлено такі завдання:

- 1) Виявити рівні сформованості уявлень студентів технічних університетів про гуманізм, гуманістичне суспільство, гуманістично спрямовану особистість та роль вищого закладу освіти у гуманістичному вихованні особистості.
- 2) Визначити, які особистісні якості і в якій мірі притаманні студентам і викладачам технічних університетів.
- 3) Виявити рівні сформованості емпатії та доброзичливості у студентів та викладачів технічних університетів як одних з найважливіших якостей гуманістично спрямованої особистості.

У дослідженні прийняли участь студенти і викладачі технічних університетів у загальній кількості 664 особи (128 викладачів і 536 студентів I – IV курсів різних спеціальностей технічного напрямку). Дослідження проведено на базі Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (м. Миколаїв), Херсонського національного технічного університету, Східноукраїнського національного університету імені В. Даля (м. Луганськ).

Першочерговим завданням дослідження було виявлення рівнів сформованості уявлень студентів сучасних технічних університетів про гуманізм, гуманістичне суспільство, гуманістично спрямовану особистість та роль вищих закладів освіти у гуманістичному вихованні особистості молодої людини. Аналіз результатів проведеного анкетування студентів зазначених навчальних закладів свідчить про відсутність у більшості з них (95 %) чітко сформованого уявлення про сутність поняття „гуманізм” і наявність лише інтуїтивного його розуміння. Так, 89 % опитуваних відзначили, що гуманізм – це повага до людини, до її гідності, зосередження уваги на кожній людині, впровадження її інтересів і потреб. І лише деякі студенти (6 %) проявили більш глибоке розуміння сутності поняття „гуманізм”, зазначивши, що це визнання цінності кожної людини як особистості, її права навіяний розвиток і прояв своїх здібностей, утвердження блага людини як критерію оцінки суспільних відносин.

На жаль, 5 % опитуваних студентів взагалі не розуміють сутності поняття «гуманізм». Вони не проявили зацікавленості у даному питанні під час проведення анкетування і залишились байдужими до його подальшого обговорення, що це свідчить про низький рівень їх гуманістичної вихованості.

Під гуманістичним суспільством студенти розуміють таке суспільство, в якому людина постає в центрі уваги всіх соціальних, політичних, економічних, культурних, освітніх та інших структур, інститутів, процесів, подій тощо. Влада в такому суспільстві зосереджена на інтересах і потребах всього народу в цілому і кожної особистості окремо. Таке суспільство не залишається байдужим до проблем жодної людини, незалежно від статі, віку, соціального статусу, національної належності тощо, намагаючись проявити підтримку, піклування та турботу про неї. Таку думку висловили 93 % опитуваних. Щодо нашого суспільства, то з точки зору студентів, сьогодні людям бракує піклування один про одного, прагнення допомогти іншим людям, зацікавленості в добробуті інших, доброти, поваги до думок інших людей. Спостерігається навіть певна байдужість до проблем людей, що потребують соціального захисту, хоча допомога саме їм повинна стати невід’ємною частиною життя кожної людини. На думку опитуваних, сьогодні більшість людей зосереджена на своїх інтересах, на вирішенні своїх нагальних проблем, задоволенні своїх потреб. Це є проблемою, яку необхідно вирішувати як на рівні суспільства в цілому, так і на рівні окремої родини, окремого закладу освіти.

Любов до людей, повага, піклування один про одного, прагнення надати допомогу тим, хто її потребує, тощо – все це, на погляд молодих людей,

повинно прививатися з дитинства і стати одним з найважливіших завдань як сім'ї, так і навчальних закладів (школи, коледжу, університету тощо). Аналіз результатів анкетування свідчить, що студенти не відчувають впливу вищого навчального закладу на своє особистісне становлення і не мають підстав вважати його одним з чинників свого виховання, в тому числі гуманістичного, до яких вони віднесли сім'ю, оточуюче середовище, засоби масової інформації та ін. На жаль, дійсно сьогодні, як свідчить практика, вищі технічні навчальні заклади не реалізують повною мірою своєї виховної функції, хоча саме через навчально-виховний процес, через безпосереднє спілкування і взаємодію викладачів зі студентами, через діалогічний спосіб їх комунікації має відбуватися вплив на формування і становлення гуманістично спрямованої особистості студента.

Під гуманістично спрямованою особистістю студенти розуміють доброзичливу, чуйну, справедливу, відповідальну людину, яка з повагою та співчуттям ставиться до інших людей, реалізуючі гуманістичні принципи в усіх сферах своєї життєдіяльності. Саме такий виховний ідеал повинен бути прикладом для кожної сучасної молодої людини. Але більшість з них (78 %) себе такими не вважають з різних причин: відсутність терпимості до недоліків інших людей, турботи про їх благополуччя, широкого прагнення взаємодопомоги, брак часу на занурення до проблем інших людей та відсутність щирого бажання це робити, зосередженість на особистих інтересах і потребах тощо. І, на жаль, молоді люди, незважаючи на розуміння своєї невідповідності статусу гуманістично спрямованої особистості, не висловили чіткого і стійкого бажання позбутися означених недоліків. Причину цього ми вбачаємо у недостатній мотивації молодих людей сприяти впровадженню гуманістичних цінностей в систему суспільних відносин повсякденного та професійного середовища. Тому саме сформованість мотиваційного компоненту, на наш погляд, повинна сьогодні стати базовою основою гуманістичного виховання студентів вищих технічних навчальних закладів.

У процесі дослідження ми визначали, як студенти розуміють гуманність, які вчинки вважають гуманними. Для цього ми запропонували їм навести приклади гуманності у реальному житті. У відповідях більшість молодих людей (78 %) звернулись до образу Ісуса Христа як найяскравішого гуманістичного ідеалу. Деякі студенти (18 %) пригадали інших осіб, відомих своїми гуманними вчинками – Мати Терезу, леді Діану та ін. І лише 2 % молодих людей навели приклади прояву гуманності зі свого повсякденного життя, згадуючи про вчинки, які здійснили самі або були їх свідками. На жаль, ще 3 % опитуваних взагалі не дали відповіді на це запитання. Причину цього ми вбачаємо в байдужості і незацікавленості молоді до обговорюваної теми, а також у відсутності в них будь-якого уявлення про гуманність. В результаті аналізу відповідей студентів з даного пункту анкетування, ми дісталися висновків, що вони мають лише інтуїтивне уявлення про гуманність, розглядають її більш в

історичному аспекті, ніж в сучасному, вважають її категорією, притаманною лише окремим особистостям, і не помічають її проявів у повсякденному житті.

Ми запропонувати студентам і викладачам технічних університетів про-ранжувати (за ступенем значущості) особистісні якості, які, на їх думку, повинні бути притаманні гуманістично спрямованій особистості. Серед запропонованих до ранжування якостей були: тактовність, комунікативність, співчуття, емпатія, толерантність, відповідальність, креативність, доброзичливість, життєвий оптимізм, чесність, справедливість, здатність до саморозвитку, повага, здатність до розуміння. Отримані результати були такими. Серед студентів сформувалася тенденція, згідно якої найбільш важливими та характерними для гуманістично спрямованої особистості є емпатія, співчуття, доброзичливість та здатність до розуміння. Викладачі до них віднесли ще й тактовність та толерантність. Слід зазначити, що решта вказаних особистісних якостей також є характерними рисами гуманістично спрямованої особистості, але міра їх значущості, на думку опитуваних, дещо поступається тим якостям, які були обрані ними.

Щодо наявності і рівнів сформованості вище означених особистісних якостей респондентів, то, як свідчить аналіз результатів дослідження, на думку самих опитуваних, їм не притаманні в повній мірі саме ті якості, які були визначені основними і найважливішими – емпатія, співчуття, доброзичливість та здатність до розуміння, що свідчить про необхідність подальшої роботи з формування в студентській молоді гуманістичних особистісних якостей.

Серед викладачів склалася дещо інша тенденція. На їх думку, їм притаманні і в достатній мірі розвинені ті особистісні якості, які вони визначили найголовнішими для гуманістично спрямованої особистості – емпатія, співчуття, доброзичливість, здатність до розуміння, толерантність і тактовність.

У процесі дослідження ми ставили завданнями: виявити особистісні якості, які, на думку студентів та викладачів технічних університетів, є несумісними з поняттям „гуманістично спрямована особистість”. Опитуваним було запропоновано визначити ці якості самостійно, без наведених варіантів відповідей. Аналіз результатів свідчить про те, що гуманістично спрямованій особистості, на думку студентів і викладачів означених вищих навчальних закладів (75%), не повинні бути притаманні, перш за все, такі якості як байдужість, дратівливість та нетерпимість до помилок інших людей.

З метою виявлення рівня сформованості емпатії у студентів і викладачів технічних університетів нами було проведено дослідження за методикою М. Юсупова, яка передбачає 36 запитань, на які необхідно дати відповідь „не знаю”, „ні, ніколи”, „іноді”, „часто”, „майже завжди”, „так, завжди”. Дана методика спрямована на виявлення високого, середнього, низького рівнів сформованості емпатії: Аналіз результатів даного дослідження свідчить, що опитуваних з високим рівнем емпатії виявилось 18%, із середнім – 59%, з низьким – 23%. При цьому серед студентів результати були такі: високий рівень емпатії – 8%, середній – 66%, низький – 26%, а серед викладачів – 29%, 65% і 6% відповідно.

Для подальшого дослідження стану гуманістичного виховання студентів технічних університетів нами було використано методику, спрямовану на визначення рівнів сформованості респондентів, відповівши на 12 запитань. доброзичливості. Аналіз результатів свідчить, що опитуваних з високим рівнем сформованості серед студентів виявилось 17 %, із середнім – 64 %, з низьким – 19 %, Серед них студентів з високим рівнем доброзичливості виявилось 15 %, викладачів – 20 %; із середнім: студентів – 63 %, викладачів – 67 %; з низьким рівнем: студентів – 22 %, викладачів – 13 %.

Причину цього ми вбачаємо в різниці між системами виховання сучасної студентської молоді та викладачів – колишніх студентів, у впливі придбаного життєвого досвіду старшого покоління тощо. Досить високий відсоток кількості студентів з низьким рівнем емпатії та доброзичливості надає нам підстави для проведення подальшої виховної роботи, спрямованої на формування і розвиток здатності сучасної молоді людини до співчуття, розуміння та доброзичливого ставлення до інших людей.

Таким чином, аналіз результатів проведеного дослідження стану гуманістичного виховання студентів технічних університетів дає підстави для таких висновків:

- студенти означених ВНЗ не мають чіткого, сформованого уявлення про гуманізм, гуманістичне суспільство та гуманістично спрямовану особистість;
- на сучасному етапі технічні університети ще не надають питанням гуманістичного виховання студентської молоді належної уваги;
- студенти технічних університетів, на відміну від викладачів, вважають, що для того, щоб бути гуманістично спрямованою особистістю, їм не вистачає таких особистісних якостей як емпатія, співчуття, доброзичливість та здатність до розуміння;
- переважна більшість опитуваних мають середній рівень сформованості емпатії та доброзичливості, але наявність респондентів з низьким рівнем свідчить про необхідність проведення подальшої виховної роботи на садах гуманістичної педагогіки.

Література

1. Бех І. Д. Особистісно-орієнтований виховний процес – сходження до людяності // Розвиток педагогічної і психологічної науки в Україні 1992–2002: 36. наук. праць до 10-річчя АПН України. – Харків: “ОВС”, – 2002. – С. 69 – 83.
2. Барбіна Є.С. Гуманістична спрямованість навчально-виховного процесу у вищих закладах освіти // Педагогічні науки. – Херсон: ХДУ, 2003. – Вип. 34. – С. 188 – 191.
3. Бобко Л.О. Гуманістичне виховання студентів вищих навчальних закладів фінансово-економічного профілю у позанавчальній діяльності: Автореф. дисерт. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – Київ, 2004. – 20 с.

4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997.– 374 с.
5. Краткий педагогический словарь. – М.: Ин-т общегуманит. исследований, 2005. – 180 с.

М.О.Наказний

ЗМІСТОВНІ НАПРЯМИ ОЗДОРОВЧО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ДИТЯЧОМУ ОЗДОРОВЧОМУ ЗАКЛАДІ

В статье рассматриваются основные направления оздоровительно-воспитательного процесса в детском оздоровительном учреждении: гражданско-правовое, национально-патриотическое, трудовое, художественно-эстетическое, экологическое и др.

Ключевые слова: личность, воспитание, общество, государство, оздоровительно-воспитательный процесс, направления деятельности, цель направления, основные задачи.

The article deals with the main aspects of sanitation and upbringing process as civil-law, national-patriotic, labour, artistic, aesthetics, psychological, ecological etc. in children's recreative establishment.

Key words: personality, upbringing, society, state, sanitation and upbringing process, the directions of activities, the aim of the direction, the main tasks.

Як відомо, метою виховання є формування морально-духовної життєвої компетентної особистості, яка успішно самореалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал. Саме тому, аналізуючи духовно-моральний стан суспільства, основні орієнтири виховання учнів 1-12-х класів загальноосвітніх навчальних закладів України (Програма) розглядають людину як найвищу цінність сучасного виховного процесу. І не випадково, бо головною тенденцією виховання стає формування системи ціннісного ставлення особистості до соціального і природного довкілля та самої себе. Набирає сили тенденція гармонійного поєднання інтересів виховного процесу: а) вихованця, котрий прагне вільного саморозвитку і збереження своєї індивідуальності; б) суспільства, зусилля якого спрямовуються на моральний саморозвиток особистості; в) держави, зацікавленої у тому, щоб діти зростали громадянами-патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі [1, с.8].

Сучасному вихованню, зазначає Програма, має бути повною мірою властива випереджувальна роль у демократичному процесі державотворення, воно має стати засобом відродження національної культури, зупинення соціальної деградації, стимулом пробудження високих моральних якостей – совісті, патріотизму, людяності, почуття громадянської і власної гідності, творчої ініціативи тощо; засобом самоорганізації, особистісної відповідальності дітей та молоді; запорукою громадянського миру і злагоди в суспільстві [1, с.8].

У цьому контексті нами буде розглядатися оздоровчо-виховний процес дитячого оздоровчого закладу (санаторного, з денним перебуванням та ін.), який виступає логічним продовженням навчально-виховної діяльності загальноосвітньої школи.

Набутий досвід виховної роботи в піонерських таборах радянських часів свідчить, з одного боку, про розумне поєднання громадянсько-політичної, пізнавальної, трудової діяльності, відпочинку, гри й спорту, вмiле застосування різноманітних форм і методів виховання, набутих школою, піонерською організацією з урахуванням специфічних умов табору, а з іншого – про недостатнє використання наявних можливостей, соціального оточення і природних факторів, надмірне захоплення масовими розважальними заходами без достатнього врахування самодіяльного характеру піонерських організацій, вікових і психологічних особливостей дітей.

Згідно програми Всесоюзного маршу піонерських загонів колишнього Радянського Союзу постійно вдосконалювались напрями комуністичного виховання дітей, а саме: ідейно-політичний напрям, трудовий, моральний тощо.

Нині значно розвинулись громадянські цінності виховання, розширюється кількість суб'єктів виховного впливу, узгоджуються їхні дії, здійснюються всеукраїнські заходи й акції з активізації моральної позиції дітей і підлітків, в зв'язку з чим змінюються й підходи до педагогічного керівництва, планування оздоровчо-виховного процесу, змісту, форм й методів роботи усіх його напрямів діяльності.

Звідси й мета нашої статті – визначити основні напрями оздоровчо-виховного процесу сучасного дитячого оздоровчого закладу, дати характеристику таких напрямів діяльності, окреслити пріоритетні завдання та розглянути шляхи їх реалізації.

За допомогою рисунка 1 розглянемо напрями оздоровчо-виховного процесу сучасного дитячого оздоровчого закладу.

Рис. 1. Змістовні напрями оздоровчо-виховного процесу у дитячому оздоровчому закладі

Громадянсько-правовий напрям оздоровчо-виховного процесу забезпечує формування відповідального ставлення до рідних; взагалі до людей, до свого народу і Вітчизни; правової свідомості учнівської молоді як обов'язкового компонента духовного і соціального здоров'я особистості; зосередження уваги на інформаційній культурі дітей і підлітків як важливого чинника становлення громадянської особистості.

Виходячи із зазначеного, мета громадянсько-патріотичного напрямку зосереджується на вихованні демократичних цінностей особистості, створенні "моделі громадянства", направленої на формування і реалізацію єдиної виховної політики з проблем профілактики правопорушень і бездоглядності неповнолітніх, захисту їх особистих прав.

До основних завдань цього напрямку нами віднесено: а) співпрацю з органами місцевого самоврядування та громадянськими організаціями; б) організацію дитячого самоврядування в умовах функціонування дитячого оздоровчого закладу; в) проведення тижнів правових знань, які супроводжуються зустрічами з правоохоронцями, екскурсіями, поїздками, що знайомлять з пам'ятними місцями України; г) організацію творчої і дослідної діяльності дітей і підлітків з послідуєчим захистом творчих робіт за темою "Я – громадянин України", "ООН про права дитини", "Створюємо модель громадянства" тощо; д) залучення дітей і підлітків до організації і проведення уроків громадянства з тематики прав людини, торгівлі людьми, використання дитячої праці тощо; е) формування психологічних механізмів ціннісних орієнтацій як основи громадянської позиції; є) створення банку методичних матеріалів з проблем громадянського виховання; ж) стимулювання громадянської активності дітей і підлітків на козацьких традиціях; з) дослідження моралі та права як основних чинників громадянського виховання; і) визначення ролі дитячо-юнацьких осередків у становленні лідерського та творчого потенціалу дітей і підлітків.

Реалізація громадянсько-правового напрямку оздоровчо-виховного процесу забезпечується такими формами роботи: атракціони, міжрольові спілкування, відеоклуби, соціологічні опитування, правові брейн-ринги, соціальні марафони, конкурсно-фестивальні форуми, дитяче віче, клуби дипломатії тощо.

Зазначимо, що дитячий оздоровчий заклад закладає фундамент світоглядних позицій, і в дитячому чи молодшому об'єднанні дитина, підліток реалізує свій творчий і лідерський потенціал, будує своє життя згідно з особистими інтересами та інтересами колективу.

Родинно-сімейний напрям оздоровчо-виховного процесу забезпечує відродження традицій української сім'ї на основі духовної спадщини нашого народу, історії і культури рідного краю і своєї сім'ї; відродження звичаїв та обрядів; залучення батьків до спільної діяльності з дітьми; створення єдиних вимог, співдружність сім'ї і дитячого оздоровчого закладу.

Метою даного напряму діяльності виступає сприяння особистісному розвитку вихованців шляхом гармонійного поєднання і взаємодії сімейного виховання і виховання в дитячому оздоровчому осередкові.

Родинно-сімейний напрям оздоровчо-виховного процесу виконує такі основні завдання: а) підвищення особистої правової культури суб'єктів оздоровчо-виховного процесу й надання психолого-педагогічної допомоги дітям, батькам та працівникам закладу у вирішенні проблем сімейного виховання; б) керівництво педагогічною самоосвітою батьків і активне включення їх у оздоровчо-виховний процес щодо виховання дітей і підлітків; в) ставлення до дитини як до найвищої цінності; г) створення науково-правової бази з вивчення прав і обов'язків дитини і батьків; д) формування почуття власної гідності й поваги до інших людей на основі виховного потенціалу усної народної творчості; е) коригування негативних проявів виховання в сім'ях, які потребують особливого педагогічного підходу; є) формування активної життєвої позиції і психологічної зрілості; ж) опрацювання серії тренінгових занять; пізнання самих себе, своїх психологічних особливостей; усвідомлення власних дій і думок; зміцнення позитивних якостей своєї особистості; з) поглиблене пізнання дитини, розуміння причин її вчинків, емоцій, думок; і) пошук оптимальних шляхів спілкування батьків з дитиною, використання сучасних психологічних обґрунтованих методів виховання та розвиток дитини на основі її повного прийняття.

Реалізація родинно-сімейного напряму оздоровчо-виховного процесу забезпечується шляхом впровадження в практику виховання таких форм роботи, як: збори, зустрічі, прес-конференції, екскурсії, обмін досвідом, соціологічні дослідження, конференції тощо.

Як бачимо, зазначені завдання спрямовані на активізацію психологічних ресурсів батьків для вирішення різноманітних проблем родинно-сімейного виховання і розвитку особистості, виховання в умовах функціонування дитячого оздоровчого закладу моральних якостей, естетичної культури, трудових навичок, патріотичних почуттів, готовності до рідної землі.

Національно-патріотичний напрям оздоровчо-виховного процесу забезпечує виховання учнівської молоді на багатовікових традиціях українського виховного ідеалу, "спрямованого на організацію життєдіяльності підрастаючих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь" [2].

Метою національно-патріотичного напряму оздоровчо-виховного процесу є передавання дітям і підліткам дитячого оздоровчого закладу "соціального досвіду, багатства, духовної культури нашого народу, його національно-патріотичної ментальності, своєрідності, світогляду і на цій основі формування особистісних рис громадянина України, які включають у себе національну свідомість, духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, економічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і таланту" [3, с.304].

Національно-патріотичний напрям оздоровчо-виховного процесу забезпечує виконання таких головних завдань: а) формування національної свідомості, любові до рідної землі, українського народу; б) прищеплення шанобливого ставлення до звичаїв, культури, традицій усіх народів України; в) виховання поваги до Основного Закону України, законодавства, державної символіки нашої країни; г) “усвідомлення взаємозв’язку між ідеями свободи, правами та громадянською відповідальністю” [4, с.162]; д) виховання шанобливого ставлення до історії рідного краю та рідного міста, гордості за людей, які відстояли право на життя сучасного покоління, поваги до ветеранів Великої Вітчизняної війни та учасників афганських подій; е) вивчення бойових і трудових традицій українського народу; є) постійне вдосконалення військово-патріотичної роботи, виховання дітей і підлітків у душі ідейної переконаності, патріотизму та інтернаціоналізму, готовності до захисту суверенної України; ж) виховання відповідального ставлення до громадянської і трудової активності, формування високих моральних якостей: ініціативи і самостійності, сумлінної дисципліни, товарищескості й дружби, колективізму, волі, сміливості, витривалості, спритності.

Реалізація національно-патріотичного напрямку оздоровчо-виховного процесу забезпечується шляхом залучення дітей і підлітків дитячого оздоровчого закладу до таких форм роботи: уроки мужності, акції, зустрічі з ветеранами Великої Вітчизняної війни, учасниками бойових дій в Афганістані, військовослужбовцями, спортивні змагання, мітинги тощо.

Як бачимо, національно-патріотичне виховання учнівської молоді формує такі основні цінності особистості: українська ідея, патріотизм, самопожертва в боротьбі за свободу української нації, почуття національної гідності, історична пам’ять, пошана до Державного гімну України, Конституції України, державних та національних символів, рідної культури, мови, традицій українського народу.

Трудовий напрям оздоровчо-виховного процесу забезпечує виховання дітей і підлітків на трудовому історичному досвіді свого народу, його трудових звичаях, традиціях, багатівіковій мудрості та духовності.

Метою трудового виховання є розвиток і підготовка сумлінного, відповідального і творчого ставлення до різних видів трудової діяльності, накопичення професійного досвіду як умови виконання найважливіших обов’язків людини, підготовка дітей і підлітків до свідомої праці в суспільстві.

Трудовий напрям оздоровчо-виховного процесу підпорядкований таким основним завданням: а) формування стійких переконань в необхідності трудової діяльності, любові до праці; б) пропаганда трудових умінь і навичок українського народу та оволодіння ними; в) підготовка учнівської молоді до свідомого вибору професії, підтримання працездатності; г) формування високоморальної основи трудової діяльності, її творчого характеру; д) озброєння дітей і підлітків необхідними спеціальними знаннями трудового характеру; е) формування належних вимог до трудової діяльності як неперервного

оздоровчо-виховного процесу; є) виховання поваги до людей праці та результатів їх трудової діяльності.

Реалізація трудового напрямку оздоровчо-виховного процесу забезпечується через систематичну продуктивну працю в умовах функціонування дитячого оздоровчого закладу, а саме: акція "Табір – твій дім", самообслуговування, чергування по території табору, організація і проведення трудових десантів, допомога ветеранам війни та праці, людям похилого віку, які мешають поруч з дитячим оздоровчим закладом.

Таким чином, трудова діяльність дітей і підлітків в умовах функціонування дитячого оздоровчого закладу виступає цілеспрямованим, систематичним процесом формування особистості, зумовленим суспільним розвитком, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Превентивний напрям оздоровчо-виховного процесу забезпечує "комплексний цілеспрямований вплив на особистість у процесі її активної динамічної взаємодії із соціальними інституціями, спрямованої на фізичний, психічний, державний, соціальний розвиток особистості, вироблення в неї імунітету до негативних впливів соціального оточення, профілактику і корекцію асоціальних проявів у поведінці дітей і підлітків; на їх допомогу і захист" [5, с.20–22].

Метою даного напрямку виступає об'єднання зусиль суб'єктів превентивної діяльності, спрямованих на узгодження і своєчасну організацію попереджувальних заходів, що викликають негативні прояви.

До основних завдань превентивного виховання відносимо: формування такої позиції особистості, яка конкретизується культурою цінностей, самоактуалізацією та свідомим соціальним вибором моделей поведінки; створення умов для формування позитивних якостей особистості; надання комплексної психолого-педагогічної та медико-соціальної допомоги дітям і підліткам; об'єднання зусиль різних суб'єктів превентивної роботи; забезпечення механізму соціальної реабілітації дітей і підлітків, які вчинили протиправні дії; забезпечення соціально-психологічної діяльності; охорона і захист прав особистості; формування правової культури.

Реалізація превентивного напрямку оздоровчо-виховного процесу забезпечується шляхом організації та проведення різновиду таких форм роботи: зустрічі з фахівцями, консультації, відео-бесіди, виставки, обговорення, лекції, екскурсії, рольові ігри тощо.

Таким чином, превентивний напрям оздоровчо-виховного процесу спрямований на формування такої позиції особистості, яка конкретизується культурою цінностей та самореалізацією і передбачає диференційований підхід, націлений на захист прав особистості, формування її правової культури.

Художньо-естетичний напрям оздоровчо-виховного процесу забезпечує комплекс заходів, направлених на вдосконалення художньо-естетичної освіченості та вихованості творчої особистості, виховання здат-

ності до самореалізації в художньо-творчій діяльності та самовдосконалення через мистецтво.

Метою даного напрямку діяльності виступає формування художньо-естетичної культури засобами кращих національних і світових культурологічних надбань та сприяння виробленню умінь примножувати культурно-мистецькі традиції свого народу.

Зазначена діяльність координує зусилля різноманітних організацій (культури, освіти, творчих спілок, фондів) та визначає такі пріоритетні завдання: а) встановлення зв'язків міжнародними, міжрегіональними, місцевими організаціями та фондами, що опікуються питаннями розвитку художньо обдарованих дітей; б) залучення до роботи з обдарованими дітьми провідних спеціалістів дитячого оздоровчого закладу, стимуляція їх діяльності; в) забезпечення соціальної та фінансової підтримки дітей з художньо-естетичними нахилами; г) посилення громадської уваги до долі творчих об'єднань, акцій, культурних програм та заходів; д) започаткування в різних засобах масової інформації постійної рубрики чи сторінки тощо.

Реалізація даного напрямку оздоровчо-виховного процесу забезпечується шляхом впровадження у практику художньо-естетичного виховання таких форм роботи, як фестивалі, конкурси, свята, виставки, театральні студії, агітбригади, огляди, театри моди, клуб джентльменів тощо.

Пріоритетним для художньо-естетичного напрямку оздоровчо-виховного процесу є впровадження нових виховних систем, форм і методів виховання, які відповідали б потребам розвитку особистості дитини та сприяли б розкриттю її талантів духовно-емоційних та творчих здібностей.

Психологічний напрям оздоровчо-виховного процесу забезпечує особливий рівень програмування діяльності дітей і підлітків на основі процесів передбачення; управління своїми емоціями, почуттями, переживаннями, "внутрішньою" регуляцією поведінкової активності дитини, а також взаємодією внутрішньої і зовнішньої поведінки і діяльності індивіда.

Визначаючи мету психологічного напрямку оздоровчо-виховного процесу, підкреслимо, що вона передбачає надання дієвої психологічної допомоги особистості своєю орієнтацією на дослідження та корекцію індивідуально-неповторних якостей із урахуванням специфіки глибинно-психологічних феноменів [3].

Для цього необхідно: а) створити психологічну службу, яка забезпечує педагогічне супроводження гармонійного розвитку особистості дитини в процесі соціальної адаптації, соціалізації в умовах тимчасового дитячого колективу; б) постійно підвищувати психологічну компетенцію членів педагогічного колективу; в) контролювати адаптацію дітей та підлітків дитячого оздоровчого закладу; г) сприяти створенню емоційного комфорту дітей за допомогою діагностики емоційно-психологічного клімату в загонах; д) проводити індивідуальні (групові) консультації з проблемних питань, як для дітей і підлітків, так і

педагогів; е) вести постійний супровід суб'єктів оздоровчо-виховного процесу (індивідуальна та групова діагностика, індивідуальні та групові заняття, соціально-психологічні тренінги); є) спостерігати за психологічним кліматом у загонах та в дитячому оздоровчому закладі; ж) надавати результати дослідження та рекомендації педагогічним працівникам.

Реалізація психологічного напрямку оздоровчо-виховного процесу забезпечується шляхом різновиду таких форм виховної діяльності: дискусії; ділові ігри; тренінги; акції; заняття, направлені на зняття внутрішнього дискомфорту, самоконтролю або заняття, що формують позитивне мислення дітей і підлітків тощо.

Значимо, що психологічний напрям оздоровчо-виховного процесу, з одного боку, оптимізує процес формування тимчасового колективу, а з іншого – забезпечує дотримання законів соціальної захищеності як у малій групі, так окремої особистості.

Екологічний напрям оздоровчо-виховного процесу забезпечує максимальне використання можливостей природного оточення, направлених на підсилений контакт з природою.

Мета зазначеного напрямку концентрується на виконанні відповідального відношення дітей і підлітків до природи.

Виходячи з мети екологічного напрямку оздоровчо-виховного процесу визначимо такі його основні завдання: а) участь дітей і підлітків у міських, районних екологічних акціях; б) організація і проведення годин спілкування “Людина – природа”, “Природа – людина”; в) діяльність штабу друзів природи та загону зеленого патруля; г) пропаганда питань з охорони природи та оточуючого довкілля; д) визначення тематики екскурсій, тематичних бесід та маршрутних походів екологічного характеру; е) підготовка орієнтовних завдань для загонів з питань вивчення природного середовища; є) суспільно-корисна робота по збереженню навколишнього оточення дитячого оздоровчого закладу; ж) організація фенологічних прогулянок.

Реалізація екологічного напрямку оздоровчо-виховного процесу забезпечується шляхом організації та проведення різновиду форм валеологічної освіти, як-от: творчі розробки, інформаційні години, дні здоров'я, змагання між загонами, консультації, підсумкові виставки тощо.

В умовах відродження Української Державності комплексні заходи з екологічного виховання у дитячому оздоровчому закладі покликані сприяти реалізації національної програми “Освіта” (Україна ХХІ століття), Концепції виховання дітей та підлітків в національній системі освіти та проекту Концепції неперервної екологічної освіти та виховання.

Здоров'язберігаючий напрям оздоровчо-виховного процесу забезпечує удосконалення системи виховання, підвищення ефективності оздоровчо-виховного процесу за рахунок зміцнення, збереження і покращення здоров'я

дітей та підлітків, застосування новітніх педагогічних технологій, реконструювання змісту виховного процесу на валеологічній основі.

Здоров'я учнівської молоді в цьому контексті є інтегральним показником суспільного розвитку країни, відображенням її соціально-економічного та морального стану, могутнім фактором формування демографічного, економічного, трудового та культурного потенціалу суспільства.

Метою здоров'язберігаючого напрямку діяльності є сприяння розвитку молодого покоління, формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного і психічного здоров'я, забезпечення необхідними знаннями, прищеплення дитині навичок ведення здорового способу життя.

При цьому слід навчити дитину вмінню не тільки приймати самостійні рішення щодо збереження свого власного здоров'я, а й здоров'я членів сім'ї та оточуючих.

Зазначений нами підхід виконує такі основні завдання: а) впровадження в оздоровчо-виховний процес сучасних новітніх технологій виховання, які спираються на вікові, індивідуальні особливості природного розвитку дитини, використовують творчу обдарованість, дитячу уяву, ігровий потенціал вихованців; б) організація волонтерського руху з питань попередження асоціальної поведінки дітей і підлітків та профілактика шкідливих звичок; в) впровадження діяльнісної системи неперервної валеологічної освіти в умовах функціонування дитячого оздоровчого закладу; г) збільшення обсягу рухової активності учнів під час проведення спортивно-масових заходів з метою зняття втоми, нервової напруги, активізації розумової і фізичної працездатності; д) формування правильної постави, зниження негативних наслідків гіподинамії і гіпокінезії тощо; е) введення матеріалів про традиції, звичаї народу щодо збереження, зміцнення та відновлення здоров'я людини (етнічний аспект валеології); є) формування здорового способу життя через медико-профілактичну роботу та організацію харчування, дотримання вихованцями правил безпечної поведінки (охорона праці та безпека життєдіяльності); ж) здійснення виховного процесу на основі знань народної педагогіки, використання народних рухливих ігор, святкової обрядовості, багатівікового досвіду культури здоров'я народу; з) здійснення матеріально-технічного забезпечення, санітарно-гігієнічних вимог до приміщень дитячих оздоровчих установ.

Реалізація даного напрямку оздоровчо-виховного процесу забезпечується впровадженням валеологічного самоаналізу, вікторин, виставок, подорожей на вершину здоров'я, валеологічної гри, конкурсів, зустрічей тощо.

Тобто кінцевий результат здоров'язберігаючого напрямку оздоровчо-виховного процесу спрацьовує на майбутнє, забезпечуючи такі цільові показники: підвищення рівня фізичного, психічного і духовного здоров'я дітей і підлітків, зниження кількості хворих дітей, підвищення рівня фізичної та розумової працездатності дітей, зменшення правопорушень тощо.

Економічний напрям оздоровчо-виховного процесу забезпечує створення адекватних уявлень про зміст економічних явищ та їх взаємозв'язок, уміння висловлювати аргументовані міркування з екологічних питань, здобуття досвіду в аналізі конкретних економічних ситуацій.

Метою зазначеного напрямку виступає популяризація економічних знань, спрямованих на цивілізовану, культурну, активну особистість, здатну надати ринку в цілому і підприємцю зокрема обґрунтовані економічні вимоги і добиватися від них чесного ведення бізнесової справи.

До основних завдань економічного напрямку оздоровчо-виховного процесу відносимо: а) усвідомлення необхідного пізнання законів функціонування економіки; б) формування базового рівня економічної грамотності, необхідного для організації та соціальної адаптації вихованців до змін, що відбуваються в українському суспільстві; в) використання вміння практичного і творчого застосування здобутих економічних знань, які є основою прийняття багатьох повсякденних рішень у сфері використання доходів, організації бізнесу тощо; г) стимулювання бажання стати активним суб'єктом економічних відносин аж до започаткування власної справи; д) формування почуття господарської відповідальності за власне колективне майно дитячого оздоровчого закладу; е) виховання відповідального громадянина суспільства, який поважає закони держави та бере активну участь у громадському житті.

Реалізація зазначеного напрямку оздоровчо-виховного процесу здійснюється за допомогою таких форм і методів: модель прямого викладання (лекції, екскурсії, творчі зустрічі з фахівцями, бесіда, розповідь), моделювання (рольові ігри, ситуативні задачі, віртуальна лабораторія, споживчий тендер товарів і послуг), дослідження (практичні роботи з діловими паперами, камеральні роботи) тощо.

Таким чином, економічний напрям оздоровчо-виховного процесу підвищує рівень компетентності дітей і підлітків, сприяє їх доступу до інформації, що необхідна для раціонального вибору відповідно до індивідуальних потреб, а головне – формує уміння жити і діяти в ринкових умовах.

Розважальний напрям оздоровчо-виховного процесу забезпечує радість рухового режиму у поєднанні з духовними цінностями дітей, особистий успіх та бажання підлітків самореалізуватися, розкрити свої здібності, виступаючи засобом соціалізації людини, формою умовності та перевтілення, відображенням образу життя людей, їх побуту, праці, національних традицій, уявлення про честь, сміливість, мужність, бажанням бути сильним, проявляючи витримку, швидкість, красу швидких рухів, волю, прагнення до перемоги та успіху.

Метою даного напрямку виступає пропаганда національного колориту звичаїв, оригінальності самовираження українського народу, своєрідності його мови, форми та змісту, формування стійких, зацікавлених мотивів; поважного ставлення до культури свого народу, створення емоційно позитивного настрою та розвиток громадянсько-патріотичних почуттів особистості дитини.

Розважальна діяльність координує зусилля дитини на формування позитивного досвіду самовдосконалення особистості і виокремлює такі першочергові завдання: а) створення постійно існуючого розважального кола дій, в основі якого лежить ідея; б) виховання дітей і підлітків засобами розваг товариських стосунків між суб'єктами гри; в) формування нових соціальних світобачень, вмінь і навичок; г) корекція взаємовідносин, націлена на формування позитивного ставлення до однолітків, інших суб'єктів оздоровчо-виховного процесу; д) розвиток здібностей щодо керування особистим емоційним станом, вміння керувати своїми емоціями; е) формування партнерських стосунків, вміння приймати самостійні рішення, відпрацювання механізмів спілкування на рівних; є) розвиток навичок міжособистісного спілкування як з однолітками, так і з дорослими; ж) забезпечення постійного мажорного тону у повсякденній діяльності; з) впровадження в практику розважального напряму такої форми діяльності, як гра.

Реалізація розважального напряму освітньо-виховної діяльності забезпечується різновидом форм ігрової діяльності: народні ігри; ігри-вікторини; ігри на місцевості; веселий експрес, веселі старты; ігрові зустрічі-сюрпризи; музичні ігри; командні ігри з елементами змагання; конкурси акторської майстерності; школа етикету; аукціони (екологічний, аукціон знань, аукціон народних мудростей, кіноаукціон); дні гумору; прес-конференції з інопланетянами; біатлони (наприклад, фізико-математичний) тощо.

Таким чином, особливу роль для особистісного розвитку дітей і підлітків у контексті розважального напряму відіграє соціальне середовище, яке залучає дітей до сумісної співпраці, вчить розуміти і сприймати культуру свого народу, виступаючи цілеспрямованим процесом, складовим механізмом основного процесу соціалізації.

Творчий напрям оздоровчо-виховного процесу забезпечує розвиток інтелектуальних здібностей дитини, інтересу до пізнання, створення системи пошуку, своєчасного виявлення ранньої обдарованості, забезпечення умов для розвитку талановитих дітей та їх підтримки для формування творчої та наукової еліти у різних галузях суспільного життя.

Мета зазначеного напряму передбачає створення безперервного процесу формування творчого пошуку, виховання і розвитку особистості в умовах функціонування дитячого оздоровчого закладу

Ця діяльність потребує комплексного розв'язання завдань соціального, економічного, науково-практичного характеру і визначає такі перспективні цілі: а) розвиток потенціальних інтелектуальних сил особистості; б) налагодження міжнародних, регіональних, місцевих зв'язків з організаторами пошуку, навчання та виховання дітей і підлітків, обмін передовою науково-методичною інформацією; в) відпрацювання, впровадження ефективних методичних засобів виявлення і розвитку індивідуальних здібностей особистості дитини; г) організація глибокого вивчення розроблених концепцій су-

часної системи виховання (громадянського, національно-патріотичного, екологічного і т.д.) та шляхів їх практичного втілення; д) дослідження особливостей формування обдарованості вихованців в умовах відпочинку у дитячому оздоровчому закладі; е) удосконалення шляхів пошуку нових форм і методів роботи з обдарованими дітьми (створення творчих груп, виконання доручень, розробка творчих завдань, участь у виставках-ярмарках, організація конкурсів-оглядів, створення центрів за інтересами тощо); є) формування культури розумової праці особистості.

Творчий напрям оздоровчо-виховного процесу забезпечується шляхом самоосвіти, соціальної діяльності, стихійного сприйняття, продуктивної праці усіх напрямів оздоровчо-виховного процесу в умовах функціонування дитячого оздоровчого закладу.

Тобто пріоритетним для творчого напрямку оздоровчо-виховного процесу є якісно новий підхід до проблем виховання на основі творчого використання прогресивних світових і вітчизняних концепцій і передових технологій, які задовольняють потреби особистості та суспільства.

Туристично-краєзнавчий напрям оздоровчо-виховного процесу забезпечує знайомство вихованців з навколишнім середовищем, формує почуття взаємодії та сприяє вихованню свідомої дисципліни дітей і підлітків в умовах функціонування дитячого оздоровчого закладу.

Метою зазначеного напрямку оздоровчо-виховного процесу виступає набуття навичок туристичної діяльності; установлення намету, складання рюкзака, орієнтування на місцевості за допомогою компасу і за місцевими ознаками; рух за азимутом; види вогнища і вміння його розпалити; переправа; спуски; підйоми, весела хвилинка, приготування їжі тощо.

До основних завдань туристично-краєзнавчої роботи відносимо:

1. Історично-краєзнавчу роботу.
2. Оздоровлення дітей і підлітків.
3. Організацію відпочинку.
4. Популяризацію туризму і краєзнавства, виховання дбайливого ставлення до природи.
5. Виховання у дітей і підлітків ініціативи, витривалості, навичок самообслуговування.

Реалізація туристично-краєзнавчого напрямку оздоровчо-виховного процесу забезпечується різновидом форм і методів туристично-краєзнавчої роботи: лекторії, веселі старты, змагання, багатоденні і одноденні походи, дні туриста, туристичний зліт, туристичний клуб тощо.

Наголосимо, що туристично-краєзнавча робота пов'язана з багатьма галузями знань (історія, біологія, зоологія, географія, екологія тощо) [6, с. 140-141].

Організаційний напрям оздоровчо-виховного процесу забезпечує "максимальне використання природно-кліматичних умов; раціональну орга-

нізацію діяльності дітей; дотримання санітарно-гігієнічного режиму; організацію повноцінного харчування; організацію сну.

Метою даного напряму оздоровчо-виховного процесу виступає ефективне використання режиму дня в дитячих оздоровчих закладах, вироблення у дітей і підлітків правильного темпоритму життя, що сприяє нормальному розвитку зростаючого організму.

З цією метою виокремлюється перелік таких основних завдань: а) дотримання основних складових відпочинку та оздоровлення дітей (чисте повітря, природне оточення, лісова зона, море, берег водойму тощо); б) доцільна зміна видів діяльності; в) регламентованість режимних моментів у відповідності з віковими особливостями дітей і підлітків, адаптація до нових для себе обставин; г) виховання у дітей і підлітків навичок особистої гігієни тощо; д) роз'яснення важливості чистоти й охайності не тільки для естетичного виховання, а й для збереження здоров'я; е) організація і проведення чергування загонів дитячого оздоровчого закладу; є) організація харчування як однієї з основних фізіологічних функцій людини, як одного з найважливіших факторів її здоров'я і працездатності; ж) дотримання необхідного регламенту приймання їжі дітьми і підлітками дитячого оздоровчого закладу; з) прищеплення відповідних культурних навичок: миття рук, поведінка під час прийому їжі; постава, користування ножем, виделкою, ложкою тощо; і) необхідність тривалого повноцінного відпочинку – сну, який цілком відновлює працездатність.

Реалізація організаційного напряму оздоровчо-виховного процесу забезпечується шляхом впровадження таких форм роботи: зустрічі з лікарями та працівниками харчоблоку, оглядові виставки, творчі роботи, дія соціальної служби, інформаційні вісники, конкурси, фестивалі тощо.

Таким чином, однією з важливих умов, що забезпечують успішне розв'язання завдань оздоровчо-виховного процесу в дитячому оздоровчому закладі, є правильна організація режиму дня [7, с. 30–34].

Напрямок формування статевої свідомості оздоровчо-виховного процесу забезпечує формування підготовки учнівської молоді “до створення майбутньої сім'ї з високим рівнем внутрішньосімейної моральності, духовності, координації та кооперації, взаємної підтримки та взаємодопомоги, з раціональними способами вирішення сімейних проблем” [8, с. 221].

Метою даного напряму оздоровчо-виховного процесу є задоволення цікавості дітей щодо репродуктивної функції дорослої людини, виконання ролі майбутнього батька, матері; спонукання усвідомленому вибору дитини моделей відповідної поведінки.

Основними завданнями напряму формування статевої свідомості дітей і підлітків в умовах функціонування дитячого оздоровчого закладу виступають: а) поглиблення уявлення дітей і підлітків про стать, зміст понять “хлопець”, “дівчина”; про поділ людства на чоловіків і жінок; б) сприяння стате-

вій ідентифікації, дотримання дітьми етичних, естетичних, гігієнічних норм і правил поведінки у спілкуванні з представниками однієї та протилежної статі; в) формування здорового ставлення дітей до відмінностей осіб обох статей, до відносин факту народження, появи на світ живої істоти; г) збагачення уявлення про любов як початок сімейних відносин та народження нового життя; д) формування ідеального образу майбутньої дружини чи чоловіка, до якого у свій час може прийти кохання; вміння пишатися позитивними якостями і не намагатися переробити те, що не подобається; е) сприяння дієво-практичному ставленню дитини до навколишнього середовища взагалі, людського оточення зокрема; є) стимулювання самостійності, уміння розпоряджатися собою, здійснювати мотивований свідомий вибір, віддавати перевагу комусь і чомусь; ж) розвиток прагнення до свідомої побудови взаємин на засадах чуйності і справедливості.

Реалізація напрямку формування статевої свідомості оздоровчо-виховного процесу здійснюється за допомогою зазначених форм роботи з молоддю: індивідуальні бесіди; листування; консультації; батьківські дні; відвідування вдома; зустрічі батьків, дітей, вихованців; бесіди і лекції; вечори запитань і відповідей; семінари, конференції з обміну досвідом “Запитуйте – відповідаємо” тощо.

Одним словом, напрям формування статевої свідомості дітей і підлітків не тільки поглиблює уявлення вихованців про стать, а й розвиває чутливість як властивість особистості, перцептивні здібності дитини, вміння розпізнавати стан і настрій оточуючих людей, поводити себе відповідно до них, керувати своїми емоціями і поведінкою.

Таким чином, основними напрямками оздоровчо-виховного процесу сучасного дитячого оздоровчо-виховного закладу є:

- а) громадянсько-правовий напрям (формує відповідальне ставлення до оточуючих людей, свого народу, Української держави);
- б) родинно-сімейний напрям (формує виховання дітей і підлітків на традиціях української сім'ї та духовній спадщині свого народу);
- в) національно-патріотичний напрям (формує національну свідомість і любовну єдність поколінь);
- г) трудовий напрям (формує відповідальне ставлення до різних видів трудової діяльності, підготовку дітей і підлітків до свідомої праці в суспільстві);
- д) художньо-естетичний напрям (формує художньо-естетичну культуру учнівської молоді засобами кращих національних і світових культурологічних надбань);
- е) психологічний напрям (формує дієву психологічну допомогу особистості);
- є) екологічний напрям (формує максимальне використання можливостей природного оточення через безпосередній контакт з природою);
- ж) здоров'язберігаючий напрям (формує зміст виховного процесу на валеологічній основі);

- з) економічний напрям (формує зміст економічної освіти, здобуття досвіду в конкретних економічних ситуаціях);
- і) розважальний напрям (формує емоційно позитивний настрій та розвиток громадянсько-патріотичних почуттів особистості дитини);
- и) творчий напрям (формує розвиток інтелектуальних здібностей дитини);
- й) туристично-краєзнавчий напрям (формує почуття взаємодії та свідомої дисципліни дітей і підлітків);
- ї) превентивний напрям (формує цілеспрямований вплив на особистість у процесі її активної динамічної взаємодії із соціальними інституціями);
- к) організаційний напрям (формує правильний темпоритм життя шляхом ефективного використання режиму дня);
- л) напрям формування статевої свідомості (формує підготовку учнівської молоді до створення майбутньої сім'ї з високим рівнем внутрішньої сімейної моральності).

Література

1. Основні орієнтири виховання учнів 1-12-х класів загальноосвітніх навчальних закладів / Наказ Міністерства освіти і науки України від 17 грудня 2007р. №1133 // Практика управління закладом освіти. – К. – 2008. – №2. – С. 7–19
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 374с.
3. Сисоєва С. О., Поясок Т. Б. Психологія та педагогіка. Підручник для студентів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю традиційної та дистанційної форми навчання. – К.: Міленіум, 2005. – 520 с.
4. Рацул А. Б. Педагогіка: опорний конспект. Навчальний посібник. – Кіровоград. Поліграфічно-видавничий центр ТОВ "Імекс-ЛТД", 2005. – 348 с.
5. Дем'янюк Т. Д. Психолого-педагогічні методи і прийоми у діагностико корекційній роботі класного керівника, психолога, інспектора у справах неповнолітніх з дітьми девіантної поведінки // Позакласний час, 2004. – №23. – С. 20–22.
6. Методика роботи в літньому оздоровчому таборі: Навч. посібник / [Є. І. Коваленко, А. І. Конончук, І. М. Пінчук, В. М. Солова.] – К.: ІЗМН, 1997. – 280с.
7. Організація відпочинку та оздоровлення дітей: концепції, технології, досвід / [О. В. Биховська, В. М. Горбинко, Ж. В. Петрочко та ін.] – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2004. – 208 с.
8. Волкова Н. П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Академія, 2007. – 576 с.